Η φιλία ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό

Όλη η ζωή μας είναι υπό νεοφιλελεύθερη κατοχή. Όλη;

Όχι! Όχι απαντά ο φιλόσοφος Τοντ Μέι (Todd May) στο βιβλίο του Friendship in an Age of Economics: Resisting the Forces of Neoliberalism*. Η φιλία, η πρακτική της δημιουργίας, εμβάθυνσης και καλλιέργειας φιλικών σχέσεων, είναι από τις πιο σημαντικές πρακτικές της ζωής μας. Ο Τοντ Μέι υποστηρίζει ότι η φιλία είναι μια πρακτική που δεν συμβαδίζει με το νεοφιλελεύθερο πλαίσιο που κυριαρχεί στις ζωές μας. Ενδέχεται μάλιστα να αποτελεί έναυσμα αμφισβήτησης και αντίστασης στον νεοφιλελευθερισμό.

Ποια φιλία όμως; Ένα τόσο επιδραστικό στις ζωές μας μοντέλο, το νεοφιλελεύθερο, δεν θα μπορούσε να έχει αφήσει έξω από την επιρροή του μια τόσο σημαντική για τους ανθρώπους κοινωνική σχέση. Ο Τοντ Μέι, ακολουθώντας τον Μισέλ Φουκώ, εκκινεί να διερευνήσει αυτή την επιρροή από τις «φιγούρες» που ξεπροβάλλουν στον νεοφιλελευθερισμό. Οι «φιγούρες», οι ρεαλιστικοί δηλαδή υπαρκτοί -και όχι ιδεατοί ή πρότυποι- ανθρωπότυποι που παράγονται από τη νεοφιλελεύθερη εποχή είναι ο «καταναλωτής» και ο «επιχειρηματίας».

Ο καταναλωτής είναι το άτομο που οι βασικές πρακτικές του περιστρέφονται γύρω από το mall, την αγορά, έναν χώρο ομογενοποιητικής και επιφανειακής κοινωνικοποίησης, που πλέον τείνει περισσότερο προς την εικονική (social media κλπ). Η κατανάλωση της διασκέδασης είναι κυρίως παθητική και συνεχής στο τώρα. Ο καταναλωτής ζει στον χρόνο του εδώ και τώρα, σαν ένα μικρό παιδί που απαιτεί όλες οι επιθυμίες να ικανοποιούνται αυτόματα. Καταναλώνει αντί να παράγει και να δημιουργεί. Ταυτίζεται με τις μάρκες και το branding. Χαρακτηρίζεται από έναν εξατομικευμένο εγωισμό. Τον ενδιαφέρουν αποκλειστικά οι ατομικές του ανάγκες και απολαύσεις και ποτέ οι συλλογικές. Ο καταναλωτής, όπως απορρέει από αυτή τη σκιαγράφηση της φιγούρας του, ενδιαφέρεται για φιλίες που παρέχουν απόλαυση χωρίς δεσμεύσεις. Πρώτα από όλα για φίλους που έχουν κοινές καταναλωτικές πρακτικές και που ο χρόνος που περνάει μαζί τους περιορίζεται αποκλειστικά σε αυτές. Δεν προσπαθεί να δημιουργήσει κανενός είδους δεσμό που θα έχει κάποια αναφορά στο κοινό παρελθόν ή σε δεσμεύσεις για το μέλλον.

Ο επιχειρηματίας από την άλλη, βρίσκεται σε μια συνεχή δικτύωση (networking). Οι χώροι της επωφελούς «κοινωνικοποίησης» του είναι οι χώροι όπου γίνεται η δικτύωση. Επενδύει διαρκώς και ενεργά στην ενίσχυση του ατόμου (του ανθρώπινου κεφαλαίου του) και του δικτύου των «φίλων» του. Στόχος του βέβαια είναι η αποκόμιση μελλοντικού κέρδους και όλα (και οι φίλοι) επιλέγονται με βάση

τις αναμενόμενες αποδόσεις. Ο χρόνος που τον ενδιαφέρει είναι το μέλλον. Και παρά τις διαφορές που αναδεικνύονται εδώ με την φιγούρα του καταναλωτή, υπάρχει μια σημαντική ομοιοτητα: ο εξατομικευμένος εγωισμός. Ό,τι κάνει ο καταναλωτής στο εδώ και τώρα για την παθητική απολαυσή του, ό,τι επενδύει ενεργητικά ο επιχειρηματίας για το μέλλον, και οι δύο φιγούρες το κάνουν για τον εαυτό τους και μόνο.

Ο Τοντ Μέι αντιπαραβάλλει σε αυτές τις κυρίαρχες φιγούρες και τις φιλίες τους τη βαθιά φιλία. Ως βαθιά φιλία εννοεί μια σχέση με δεσμεύσεις, εμπιστοσύνη, στοργικότητα, σεβασμό, συναισθηματική εγγύτητα, αφοσίωση στη φιλία και τις κοινές δραστηριότητές της, δυνατότητα κρίσης πάνω στη ζωή του φίλου και αντίστροφα, χτίσιμο κοινού παρελθόντος και άλλα χαρακτηριστικά που αναλύει διεξοδικά. Όλα πάντως έχουν να κάνουν με τη σχέση που δημιουργείται με έναν άλλο άνθρωπο καθώς ξεπερνιέται η εστίαση στον εαυτό. Ετσι αντιπαραβάλλεται η βαθιά φιλία, με την καταναλωτική φιλία που έχει στόχο την ατομική άμεση απόλαυση, και την επιχειρηματική φιλία που έχει στόχο το μελλοντικό κέρδος.

Ο Τοντ Μέι πιστεύει ότι η βαθιά φιλία -και το όλο πλαίσιο που δημιουργεί- είναι ένα εύφορο πεδίο για τη δημιουργία αξιών εναλλακτικών στον νεοφιλελευθερισμό, όπως η αλληλεγγύη και η ισότητα. Ακόμα παραπέρα, διακρίνει και κάποια χαρακτηριστικά της φιλίας που θα μπορούσαν και να αποτελέσουν κίνητρο για -πολιτική- αντίσταση στον νεοφιλελευθερισμό. Τόσο σε αυτό το σημείο όσο και σε πολλά άλλα συζητά διεξοδικά τις αντιρρήσεις στις θέσεις που υποστηρίζει, «συνομιλώντας» με διαφορους διανοούμενους.

Πιστεύω ότι αυτό το βιβλίο θα πρέπει να μεταφραστεί στα ελληνικά και να μελετηθεί από εμάς που ενδιαφερόμαστε για την αντίσταση και την ανατροπή του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού. Αυτός είναι ο βασικός λόγος που έγραψα αυτό το κείμενο. Αυτό που μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση είναι ο τρόπος που μέσα στις κυρίαρχες φιγούρες του νεοφιλελευθερισμού που περιγράφει ο συγγραφέας με τόση ακρίβεια, βρίσκει πάντα χώρο για να ξεπηδήσουν πρακτικές υπέρβασής του. Υπογραμμίζει παράλληλα πάντα ότι και αυτές οι πρακτικές -όπως η βαθιά φιλία που είναι το θέμα του βιβλίου- δεν μπορεί παρά να επηρεάζονται καθοριστικά από τις υπάρχουσες κυρίαρχες πρακτικές, όπως η καταναλωτική και η επιχειρηματική φιλία με τους ατομικούς οικονομικούς υπολογισμούς κόστους-οφέλους.

Ίσως υπό αυτό το πρίσμα, θα πρέπει να επανανοηματοδοτήσουμε και να επανεφεύρουμε την πρακτική (και όχι τόσο την έννοια) της συντροφικότητας. Τί σημαίνει σήμερα να είμαστε σύντροφοι και συντρόφισσες; Μήπως οι νεοφιλελεύθερες κυρίαρχες πρακτικές έχουν επιδράσει έντονα και σε αυτό το κομμάτι; Ο Τοντ Μέι εκτός από φιλόσοφος είναι και πολιτικός ακτιβιστής αναρχικής προέλευσης, οπότε λέει δυο λόγια και για αυτό. Όμως νομίζω ότι είναι κομβικό ζήτημα για το γνωστό γαλατικό χωριό να απαντήσει σε αυτό το ερώτημα αναλυτικά, συλλογικά και κυρίως, στην πράξη. Είναι ο μόνος τρόπος, κατά τη γνώμη μου, η (πολιτική) ζωή μας να μην είναι όλη υπό νεοφιλελεύθερη

κατοχή.

*Το βιβλίο δεν έχει μεταφραστεί στα ελληνικά. Ο τίτλος του θα μπορούσε να αποτυπωθεί ως: «Η φιλία στην εποχή της οικονομίας: αντίσταση στις δυνάμεις του νεοφιλελευθερισμού». Βασικός στόχος του άρθρου είναι να προτρέψει στην μετάφραση και έκδοσή του.

Επιμέλεια: Σωτήρης Σιαμανδούρας